

MỘT SỐ VẤN ĐỀ PHƯƠNG PHÁP LUẬN XÂY DỰNG CHƯƠNG TRÌNH "LỊCH SỬ HỆ THỐNG CHÍNH TRỊ VIỆT NAM"

ĐINH XUÂN LÝ

Khoa Lịch sử, ĐHTH Hà Nội

Khoa học chính trị là một ngành khoa học nghiên cứu về các chế độ chính trị, thể chế chính trị, các hình thức, các quá trình chính trị và ứng xử chính trị. Từ đó, rút ra những quy luật vận động của các chế độ chính trị. Trên cơ sở đó, xây dựng được hệ thống luận chứng khoa học, làm cơ sở cho việc hoạch định đường lối, chính sách đối nội, đối ngoại của giai cấp cầm quyền trong các chế độ xã hội.

Ở các nước phát triển, đặc biệt là ở Mỹ, Anh và Canada, khoa học chính trị ra đời từ rất sớm và có một vị trí rất quan trọng trong đời sống chính trị - kinh tế và xã hội các nước [1].

Ở Việt Nam, trước năm 1986 và thậm chí kể cả hiện nay, có không ít người đồng nhất việc nghiên cứu, giảng dạy các môn lý luận Mác Lênin là nghiên cứu, giảng dạy chính trị. Từ những nhận thức hạn chế đó, mà vai trò, vị trí của khoa học chính trị trong xã hội ta chưa được đánh giá đúng mức.

Từ sau Đại hội Đảng toàn quốc lần thứ VI (1986), các văn kiện, nghị quyết của Đảng đã nêu rõ tầm quan trọng của khoa học xã hội nói chung và khoa học chính trị nói riêng, đồng thời chủ trương triển khai công tác nghiên cứu, giảng dạy khoa chính trị. Đáp ứng chủ trương đúng đắn đó, một số Viện, Trung tâm và bộ môn nghiên cứu giảng dạy khoa chính trị ra đời. Trong đó có bộ môn Khoa học chính trị của trường đại học Tổng hợp Hà Nội.

Trong hệ thống phạm trù, khái niệm khoa học chính trị - hệ thống tri thức khái quát nhất, bản chất nhất của ngành khoa học này, thì phạm trù hệ thống chính trị là một trong những phạm trù cơ bản nhất.

Về phạm trù này, cho đến nay đã có nhiều cách giải thích, định nghĩa khác nhau. Trong cuốn giáo trình "Luật nhà nước" của khoa Luật trường đại học Tổng hợp Hà Nội 1992, đã định nghĩa: Hệ thống chính trị là "hệ thống các tổ chức mà thông qua đó, giai cấp thống trị thực hiện quyền lực chính trị trong xã hội".

Trong tài liệu hướng dẫn học tập Văn kiện Đại hội VII Đảng Cộng sản Việt Nam có viết: "Hệ thống chính trị là hệ thống các tổ chức, các thiết chế chính trị - xã hội và các mối quan hệ giữa chúng với nhau hợp thành cơ chế chính trị của một chế độ xã hội. Cơ chế đó bảo đảm thực hiện quyền lực chính trị của giai cấp thống trị trong quan hệ với các giai cấp, tầng lớp và các nhóm xã hội khác" [2].

Trong cuốn tìm hiểu một số thuật ngữ khái niệm trong các môn lý luận Mác Lênin, đã đưa ra định nghĩa: "Hệ thống chính trị của xã hội - một chỉnh thể đảng phái, các đoàn thể, các tổ chức chính trị - xã hội tồn tại trong khuôn khổ của pháp luật với một nhà nước thuộc giai cấp cầm quyền để tác động vào các quá trình kinh tế - xã hội nhằm duy trì và phát triển xã hội đó" [3].

Nhà khoa học chính trị Mỹ David Easton trong cuốn Hệ thống chính trị (1953) đã quan niệm "hệ thống chính trị như là một bộ phận của toàn bộ hệ thống xã hội... hệ thống chính trị bao gồm tất cả những hoạt động có liên quan đến việc đề xuất và thi hành chính sách xã hội" [4] v.v..

Tựu trung lại, những cách giải thích và định nghĩa đã có, dựa trên hai cách tiếp cận như sau:

Một là, cách tiếp cận theo nghĩa hẹp - cho rằng hệ thống chính trị là toàn bộ những tổ chức chính trị - xã hội của giai cấp thống trị xã hội đó, trong một giai đoạn lịch sử nhất định.

Hai là, cách tiếp cận theo nghĩa rộng - cho rằng hệ thống chính trị là toàn bộ hệ thống tổ chức chính trị - xã hội của một xã hội trong các giai đoạn lịch sử nhất định.

Việc xác định đầy đủ và đúng đắn đối tượng nghiên cứu của hệ thống chính trị, trên cơ sở một phương pháp tiếp cận, phương pháp nghiên cứu phù hợp, không chỉ là yêu cầu khoa học mà còn có ý nghĩa rất lớn đối với sự nghiệp đổi mới nói chung và đổi mới hệ thống chính trị nói riêng ở nước ta hiện nay.

Kể thừa những thành quả nghiên cứu đã có, tôi xin mạnh dạn trình bày ý tưởng ban đầu của mình về phương pháp tiếp cận, phương pháp luận nghiên cứu "lịch sử hệ thống chính trị Việt Nam", đồng thời thử phác họa các loại hình hệ thống chính trị Việt Nam trong lịch sử, làm cơ sở cho việc xây dựng chương trình môn học này.

Hệ thống chính trị là toàn bộ hệ thống các tổ chức, khuynh hướng chính trị - kinh tế - xã hội và mối quan hệ, sự tác động qua lại giữa các thành tố trong hệ thống đó, tạo nên sự vận hành của một chế độ xã hội, được hình thành trên cơ sở truyền thống dân tộc, bản sắc văn hóa, những điều kiện kinh tế - chính trị, sự phân hóa giai cấp xã hội, cùng sự tác động của khu vực và quốc tế.

Với cách tiếp cận như trên, thì bất kỳ một hệ thống chính trị nào cũng là sản phẩm của một hoàn cảnh và điều kiện lịch sử nhất định, đồng thời mang dấu ấn sâu sắc của hoàn cảnh, điều kiện lịch sử đương đại.

Tính lịch sử của hệ thống chính trị bao hàm cả tính kế thừa biện chứng - kế thừa có chọn lọc, các hạt nhân hợp lý của các thiết chế chính trị trong nước và quốc tế trong tiến trình phát triển hệ thống chính trị Việt Nam.

Như vậy, khi nghiên cứu một hệ thống chính trị cụ thể cần phải bắt đầu từ những tiền đề cơ sở của nó, như:

- Hoàn cảnh lịch sử về kinh tế - chính trị và sự phân hóa giai cấp xã hội.
- Truyền thống dân tộc, tập quán và bản sắc văn hóa dân tộc.
- Bối cảnh và sự tác động của khu vực và quốc tế đã ảnh hưởng tới sự hình thành cấu trúc tổ chức và vận hành của hệ thống chính trị.
- Ảnh hưởng của những trào lưu tư tưởng từ bên ngoài.

Những yếu tố trên, không chỉ là cơ sở hình thành hệ thống chính trị, mà còn quy định bản chất, đặc trưng của hệ thống chính trị. Trong đó, kết cấu kinh tế - xã hội - tư tưởng đóng vai trò quan trọng nhất - nền tảng của các hệ thống chính trị. Các yếu tố khác trở thành đối tác, buộc các hệ thống chính trị phải được xây dựng thích ứng với tình hình thực tiễn.

Các điều kiện trên còn tác động, chi phối đến cấu trúc tổ chức và phương thức vận hành của hệ thống chính trị, vì vậy có thể nói: Bối cảnh lịch sử đã trở thành một trong những căn cứ giúp chúng ta phân định các loại hình hệ thống chính trị đã có trong lịch sử dân tộc Việt Nam.

Cũng từ cách tiếp cận trên, khi nghiên cứu một hệ thống chính trị cụ thể, phải:

1. Nghiên cứu về hệ tư tưởng lý luận của hệ thống chính trị - thế giới quan và hệ tư tưởng lý luận của giai cấp, chính đảng cầm quyền.

Trong lịch sử hệ thống chính trị Việt Nam các học thuyết chính trị của các chế độ xã hội đều được du nhập từ bên ngoài vào, và phần lớn đều được Việt Nam hóa ở những mức độ nhất định bởi nội lực dân tộc - hệ thống giá trị như: bản sắc văn hóa, ý thức yêu nước, ý thức dân tộc, ý thức cộng đồng... Vì vậy, có thể nói rằng, lịch sử hệ tư tưởng chính trị Việt Nam từ Phật, Nho cho đến Mác Lênin, ngoài những yếu tố quốc tế (phổ biến) còn mang đậm nét bản sắc tư tưởng, đạo lý Việt Nam (đặc thù). Tính đặc thù này đã chi phối đến cấu trúc tổ chức, phương thức hoạt động của các thành tố và của cả hệ thống chính trị.

2. Nghiên cứu đầy đủ các thành tố cấu thành hệ thống chính trị:

- Nhà nước.
- Các phong trào chính trị
- Các chính đảng
- Các tổ chức chính trị
- Các đoàn thể xã hội...

Đối với mỗi thành tố, phải nghiên cứu các mặt:

- + Lịch sử hình thành
- + Cấu trúc tổ chức
- + Chức năng chính trị - xã hội
- + Phương thức hoạt động
- + Phạm vi hoạt động và ảnh hưởng
- + Vai trò, vị trí của thành tố trong hệ thống
- + Quan hệ giữa các thành tố trong hệ thống

3. Nghiên cứu về tính chất, chức năng của hệ thống chính trị.

4. Nghiên cứu về hiến pháp, pháp luật.

5. Làm rõ và đánh giá các giai đoạn điều chỉnh, phát triển của hệ thống chính trị.

6. Nghiên cứu tính kế thừa biện chứng giữa các hệ thống chính trị.

7. Đánh giá vai trò, vị trí của hệ thống chính trị từng chế độ xã hội đối với tiến trình lịch sử Việt Nam.

Trong tổng thể các thành tố của hệ thống chính trị, thì giai cấp, chính đảng thống trị là linh hồn của hệ thống, nhà nước là thành tố trung tâm của hệ thống chính trị. Hai thành tố này - đảng và nhà nước đóng vai trò quyết định nội dung, tính chất và đặc điểm của hệ thống chính trị.

Với cách tiếp cận như trên, khi tìm hiểu và nghiên cứu hệ thống chính trị một chế độ xã hội, cần phải vận dụng một hệ phương pháp đa dạng bao gồm: phân tích, tổng hợp, so sánh, điều tra xã hội học, thống kê... trên quan điểm lịch sử, cụ thể và toàn diện.

Nghiên cứu về hệ thống chính trị phải tôn trọng tính lịch sử, tính khác quan, tính đặc thù và tính phổ biến.

Từ cơ sở phương pháp luận nêu trên, thử phác họa các loại hình hệ thống chính trị Việt Nam trong lịch sử như sau:

1- Sự hình thành nhà nước Văn Lang - Âu Lạc (thời Hùng Vương) - tiền đề ban đầu quan trọng cho sự hình thành từng bước hệ thống chính trị.

2- Nhà nước thời Bắc thuộc, những biến động của bộ máy nhà nước dưới thời Bắc thuộc.

3- Sự phát triển, hoàn thiện của nhà nước phong kiến Việt Nam thời kỳ độc lập tự chủ - sự chín muồi của những yếu tố đưa tới sự hình thành hệ thống chính trị (XI - XIX).

4- Sự hình thành hệ thống chính trị ở Việt Nam thời kỳ thực dân Pháp thống trị (XIX - 1954).

5- Sự hình thành và củng cố hệ thống chính trị dân chủ nhân dân (1930 - 1954).

6- Sự hình thành hệ thống chính trị chủ nghĩa thực dân Mỹ ở miền Nam (1954 - 1975).

7- Hệ thống chính trị thời kỳ quá độ lên chủ nghĩa xã hội ở Việt Nam (1954 đến nay).

- Hệ thống chính trị thời kỳ quá độ ở miền Bắc (1954 - 1975).

- Hệ thống chính trị thời kỳ quá độ lên chủ nghĩa xã hội trên phạm vi cả nước (1975 đến nay).

- Bước chuyển của hệ thống chính trị Việt Nam thời kỳ đổi mới (1986 đến nay).

Chú thích:

1. "Cho đến đầu những năm 80, ở Mỹ có 15 - 16 nghìn chuyên gia làm việc trong lĩnh vực khoa học chính trị, chiếm 60 - 80% tổng số nhà chính trị học trên thế giới". Chính trị học, tập 1. Viện Thông tin khoa học xã hội, Hà Nội, 1992, Tr. 66.
2. Ban Tư tưởng - Văn hóa trung ương - Tài liệu hướng dẫn học tập Văn kiện Đại hội VII Đảng Cộng sản Việt Nam. NXB Tư tưởng - Văn hóa, Hà Nội, 1991, Tr. 95.
3. Trung tâm Mác Lênin: Tìm hiểu một số thuật ngữ khái niệm trong các môn lý luận Mác Lênin. NXB Tư tưởng - Văn hóa, Hà Nội, 1992, Tr. 90.
4. Chính trị học (tài liệu dịch), tập 1. Viện Thông tin khoa học xã hội, Hà Nội, 1992, Tr. 28.

SEVERAL MATTERS ON A METHOD OF BUILDING A CURRICULUM FOR "HISTORY OF VIETNAMESE POLITICAL SYSTEM"

DINH XUAN LY

Faculty of History, Hanoi University

The essay consists of 3 parts:

- Part One presents a definition of political science, its role and position in international and internal political social life; confirming that political system is one of the principal categories of political science.

- Part Two suggests a new way of approaching, researching and defining political system basing on different ways made by different researchers abroad and within the country.

- Part Three presents the initial construction of a method of researching political system, drafting different forms of vietnamese political system in the history, laying the foundation of building a curriculum for the subject "History of vietnamese political system".